

Symbolika KŘÍŽE v oblasti ŘEKY NIL

ONDŘEJ HAVELKA

Jako žily života protékají krajinou řeky, jejichž existence podmínila vznik mnohých světových kultur. Jednou z výjimečných řek, kterou jsem jako poutník následoval od pramenů až k deltě, je řeka Nil – druhá nejdelší řeka světa. Tento pozoruhodný veletok dal vzniknout civilizaci fascinujícího starověkého Egypta, nubijské kultury a mnoha dalších.

Jako křesťanského poutníka mě zaujala symbolika kříže, tak jak se ukazuje v rozličných kulturách po celém toku Nilu od Samburů se záhadným křížem na čele v oblasti pramenů Bílého Nilu, přes křesťanské etiopské kříže u pramene Modrého Nilu, kříže Tuaregů v poušti u dávno vyschlých pramenů Žlutého Nilu, středověké křesťanské nubijské kříže v oblasti soutoku Nilů až k raně novozákonním egyptským křížům v deltě řeky a staroegyptským nilským křížům převzatým koptskými křesťany.

Nikde jinde v Africe se časem a prostorem neprolamuje symbolika kříže k srdci poutníka tak intenzivně a v tolika dějinných vrstvách jako v oblasti Nilu, po celém jeho toku. Jestliže staroegyptský nilský kříž představuje život, respektive věčný život, křesťanský kříž má podobnou výpovědní hodnotu – přemožení smrti a věčný život. Je více než zajímavé vztáhnout symboliku kříže jako věčného života k řece, která je dárce a podmínkou života časného, jenž se podle křesťanské víry do věčnosti trvale vtiskne.

PLOVOUCÍ DĚJINY SPÁSY

Životadárná řeka také zasáhla do náboženské oblasti, dokonce lze tvrdit, že měla roli v dějinách spásy – zahrála hlavní úlohu v jedné z deseti velkých egyptských ran,

kteří vedly k exodu Židů z otroctví v Egyptě do svobody v Kanaánu, mezi přislíbené Hospodinem. Pro Egypty se v tu chvíli změnila z řeky života v řeku smrti. Naopak pro Židy ze symbolu vězňů v symbol osvobození. Pro pozdější křesťany je řeka symbolem přechodu, východu z otroctví do svobody a později skrze Krista ze smrti do života. Řeka je odedávna provázána se symbolem života, ale v jisté míře také smrti – jako vždy jde o úhel pohledu. To symbolizuje nilský krokodýl: nebezpečí smrti přítomné v řece života. Mnoho afrických kultur používá krokodýla jako symbol smrti, symbol přechodu ze života do etapy za horizontem lidského chápání.

SPASITEL SVĚTA NA NILU

Ježíš z Nazareta, syn Marie, ženy Josefa, spolu s matkou a otcem záhy po narození prchají do Egypta, patrně do židovské komunity sídlící na břehu Nilu, jak nás o tom informuje evangelista Matouš. Spasitel světa se tak stává poutníkem hned v prvních dnech a týdnech své lidské existence, aby

se – podle křesťanské víry – po třech desetiletích stal poutníkem, který přemůže smrt a otevře všem lidem novou Cestu vedoucí ke konečnému Cíli. A poutníka, jenž se po ní vydá, dovede až k blaženému patření na Trojjediného.

Zatímco ve Starém zákoně vyvolený lid od Nilu prchá, Nový zákon naopak začíná úprkem k Nilu, kde je pro Spasitele světa bezpečno. Uvádí se, že svatá rodina pobývala v Egyptě asi čtyři roky: první měsíce na území dnešní Káhiry, ze strachu o život musela ale putovat dál, do jižní části země, tedy do Horního Egypta. Cesta nevedla nikudy jinudy než podél toku Nilu.

KOPTSKÝ KŘÍŽ ŽIVOTA

Egypt se stal jednou z prvních zemí světa, kde se ujalo rané křesťanství a kde rostly a sílily prvotní křesťanské komunity. Svato-pisec Marek se nejspíš stal prvním biskupem v Alexandrii. Vedle nilského kříže života, který byl ve starověkém Egyptě používán, vstoupil do oblasti dolního toku Nilu rovnoramenný křesťanský kříž. Egyptští křesťané

Typické kříže na čelech Samburů.

převzali symbol nilského kříže a s mírnou úpravou jej začali na dolním toku Nilu používat jako křesťanský symbol již v prvních staletích našeho letopočtu. Nadále ovšem používali také kříž rovnoramenný. Později z nilského kříže vznikl samostatný koptský kříž. Tyto symboly se prolomují k poutníkovu srdci ze stěn památek datovaných do první poloviny I. tisíciletí. Později k nim přibýly i křesťanské kříže latinské a etiopské. V oblasti dolního toku Nilu se tak navrstvily symboly kříže v nevidané intenzitě. Jednoduchý symbol, který má v mnoha prastarých kulturách své další významy, mimo jiné i vyjádření číselné hodnoty, nesl jasně poselství: protnutí života lidského a života věčného.

CESTA KŘÍŽE

Putuje-li cestovatel podél toku Nilu proti jeho proudu na jih, dostane se do dřívější Nubie, kam se křesťanství rozšířilo již ve 4. století a stalo se většinovým náboženstvím. Zatímco v Egyptě zatlačil symboliku kříže do pozadí půlměsíc nedlouho po vzniku islámu, v oblasti Nubie převládal kříž až do středověku, kdy rovněž ustoupil půlměsíci.

V současném hlavním městě Súdánu Khartoumu si cestovatel musí vybrat, zda bude sledovat tok Modrého, nebo Bílého Nilu – obě cesty jsou krásné, ani jedna není bezpečná, ale rizika vyvažuje nesmírná pohostinnost Súdánců. Mimo oblasti krvavých konfliktů je Súdán paradoxně velmi pohostinnou a příjemnou zemí. Modrý Nil zavede poutníka do Etiopie mezi tamější křesťany. Cestou může poutník sledovat symboly etiopského kříže, tedy zdobeného kříže latinského typu. Křesťanství má v Etiopii velmi

dlouhou tradici, obvykle se hovoří o 4. století jako počátku významnějšího rozšíření křesťanství na území dnešní Etiopie. Ve Skuticích apoštolů čteme, že došlo k pokřtění etiopského hodnostáře a vyslance etiopské královny, který putoval do Jeruzaléma, aby se

ETIOPSKÝ KŘÍŽ

KŘÍŽ TUAREGŮ

ANCH - EGYPTSKÝ KŘÍŽ ŽIVOTA

KOPTSKÝ KŘÍŽ

zúčastnil bohoslužebných slavností, a to ještě před obrácením Šavla z Tarsu (Sk 8, 26–40).

cházejí z židovské krve podle prastaré ústní tradice odvozené od syna krále Šalomouna a královny ze Sábý. Mnoho etiopských

židů, tzv. falašů, bylo v osmdesátých letech 20. století izraelskou armádou přesídleno do Izraele. U jednoho z pramenů Nilu tak dnešní cestovatel může spatřit nejnějnější spojení staré a nové Boží smlouvy v jednotě jejich symbolů.

Naši cestu zakončíme na rovníku u domorodého kmene Samburů. Ženy tohoto zajímavého kmene na svých čelenkách nosí zvláštní kříže, které visí z čelenky přes čelo mezi obočí. A tak už od nejzazších pramenů fascinující řeky Nil promlouvá k poutníkům symbolika kříže, která po proudu nabírá na intenzitě a v deltě, kde řeka vychází sama ze sebe, může poutník vnímat tisíce let trvající vrstvení symboliky kříže. Není v Africe jiného místa, kde by tomu bylo podobně.

Etiopský kněz se zdobenými kříži

ŠALAMOUNOVI POTOMCI

U pramenů Modrého Nilu tak najdeme nejen Kristův kříž, ale dokonce i symbol Kristova kříže v židovské (Davidově) hvězdě, neboť některé kmeny zde údajně po-